

Тургунбаев Р.Ж.

**КУРЧАП ТУРГАН ЧӨЙРӨНҮ КОРГОО ЖАНА ЭКОЛОГИЯЛЫК КООПСУЗДУКТУ
КАМСЫЗ КЫЛУУ БОЮНЧА МАМЛЕКЕТТИК САЯСАТТЫН АЙРЫМ
АСПЕКТТЕРИ**

Тургунбаев Р.Ж.

**НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОЛИТИКИ В ОБЛАСТИ
ОХРАНЫ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ И ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ
БЕЗОПАСНОСТИ**

R.J. Turgunbaev

**SOME ASPECTS OF STATE POLICY IN THE FIELD OF ENVIRONMENTAL
PROTECTION AND ENSURING ENVIRONMENTAL SAFETY**

УДК: 349.6

Макалада мамлекеттик экологиялык саясаты жана экологиялык коопсуздукту камсыз кылуу чөйрөсүндө, анын негизги максаттары жана милдеттери талкууланат.

Негизги сөздөр: айлана-чөйрөнү коргоо, экологиялык коопсуздук, мамлекеттик саясат; мамлекет айлана-чөйрөнү коргоо жөнүндө мыйзамдар.

В статье рассматриваются отдельные аспекты государственной политики в области охраны окружающей среды и обеспечения экологической безопасности, ее основные задачи и цели.

Ключевые слова: охрана окружающей среды, экологическая безопасность, политика государства, природоохранное законодательство.

This article discusses some aspects of state policy in the field of environmental protection and environmental security, its main objectives and goals.

Key words: environmental protection, environmental safety, state policy, environmental legislation.

Кыргызстандын экосистемасын био ар түрдүүлүктү өнүктүрүүгө мүмкүндүк берген географиялык мейкиндик камсыз кылат. Бүгүнкү күндө калктын саны өсүп жаткан шартта табигый экосистемага катуу кысым жасалып жаткандыгы белгиленүүдө. Мына ушундай өсүп жаткан кысымдын негизинде кедейликтин жогорку деңгээли, ресурстарды керектөөнүн өсүшү, инфраструктураны өнүктүрүү жана демографиялык өсүш жатат, ал жаратылыш ресурстарын сарамжалсыз башкаруудан, ошондой эле курчап турган чөйрөнүн булганышынан улам оорлошууда [1].

Экономикалык өсүш жана өлкөнүн экономикалык структурасы негизинен табиятты көп талап кылган техногендик экстенсивдүү өнүктүрүүгө негизделет. Бул жагынан алганда өлкө толугу менен жаратылыш экосистемасынын абалына толугу менен көз каранды. Муну менен бирге жаратылыш ресурстары азайса жана курчап турган чөйрө булганса экономикалык көрсөткүчтөрдүн кескин начарлашынын тобокелдиги пайда болот [1].

Туруктуу өнүгүүгө өтүү экологиялык факторду өнүгүүнүн негизги экономикалык көрсөткүчтөр системасына кошууну зарылчылыкка айлантат. Чечимдерди кабыл алууда экологиялык факторго жеткире

баа бербөө көп жагынан салттуу экономикалык көрсөткүчтөрдө жаратылыш капиталын пайдаланууда (чыгарууда) чагылдырылган табигый ресурстардын балансы деп аталгандарды пайдаланууну нарктык чагылдырууну өнүктүрүүнүн жана курчап турган чөйрөнүн бузулушунан улам келтирилген зыянга экономикалык баа берүүнүн жоктугу менен байланышкан.

Экологиялык коопсуздук башкармалыгынын өзүнүн максаттарына ылайык мамлекеттик мыйзамдардын талаптарынын аткарылышына көзөмөл жана жаратылышты жүргүзөт, тактап айтканда:

Айлана чөйрөнү коргоо жаатындагы мыйзамдардын талаптарын аткарылышына көзөмөл жүргүзүү, коюлган эрежелердин, лимиттердин, квоталардын жана жаратылышты колдонуу нормаларын, зыяндуу заттардын чыгындынын, агындынын нормативдеринин жана калдыктарды айлана чөйрөгө жайгаштыруунун, акыр-чикир таштандылар жаткан жерлердин, тазалоочу жайларды иштетүү ж.б. эрежелеринин сакталышын көзөмөлдөөнү жүргүзөт.

2015-жылдын аралыгында экологиялык коопсуздук башкармалыгы жана регионалдык башкармалыктардын мамлекеттик инспекторлору тарабынан экологиялык коопсуздукту камсыз кылуу максатында ишмердүүлүк субъектилеринде жана өндүрүш жайларында бардыгы болуп 1375 текшерүү (Өткөн жылдагы текшерүүлөрдүн санына 2014 жылдын 12 айында - 4147 текшерүүлөр болгон), анын ичинен 1375 пландык, 1196 пландан тышкары жана контролдук 1037 текшерүү жүргүзүлдү. Натыйжада баардыгы болуп 3723 акт, 2629 укук бузуу протоколу түзүлүп, административдик жоопкерчилик боюнча 1674 токтом чыгарылган [2].

Ал эми аныкталган мыйзам бузууларды жоюууга 2597 көрсөтмө - эскертүү (предписание) берилген. Баардыгы болуп 6 222 пункттан турган эскертүү берилип, алардын ичинен 4 030 эскертүүнүн талаптары аткарылып, 2 192 азыркы күндө аткарылууда.

Экологиялык коопсуздук жаатында административдик укук бузууларга жол берилгендиги үчүн 3 990 850 сом өлчөмүндө бардыгы болуп 1690 айып салынып, (жалпы текшерүүнүн санынын 81%

пайызына айып салынган), анын ичинен 3 282 660 сом өлчөмүндө 1499 айып өндүрүлдү.

(Өндүрүлгөн айып, коюлган айыпка салыштырмалуу 88% түзөт, ал эми 2014 жылдын 12 ай ичинде өндүрүлгөн айып 87 % түзгөн).

Айлана-чөйрөгө тийгизген терс таасири үчүн 37 377 527 сом өлчөмүндө 847 доо коюлуп, (жалпы текшерүүнүн санынын 24 % пайызына доо коюлган), анын ичинен 12 298 347 сом өлчөмүндө 724 доо өндүрүлдү.

Ал эми калган айырмасы – 25 079 180 сомду түзөт.

Таблица № 1. Текшерүүнүн түрлөрү

№	Текшерүүнүн түрлөрү	2015-жылдын ичинде болгон текшерүүлөр	2014-жылдын ичинде болгон текшерүүлөр
1	Пландык	1375	2008
2	Пландан тышкары	1196	2139
3	Контролдук	1037	-
	Баардыгы болуп	3608	4147

Укук коргоо жана сот органдарына – 35 022 619 сом өлчөмүндө бардыгы болуп 220 иш өткөрүлүп берилген.

- 2 045 800 сом өлчөмүндөгү 84 ишке оң чечим чыгарылды. Укук коргоо жана сот органдарына берилген иштер салыштырмалуу – 37 % өндүрүлдү.

Таблица 2. Иштин түрү

№ пп	Иштин түрү	2015-жыл ичинде	2014-жыл ичинде
1	Берилген эскертме	2597	2135
2	Түзүлгөн протоколдор	2629	1842
3	Административдик жоопкерчиликке тартуу жөнүндө токтомдор	1674	1565
4	Административдик жоопкерчиликке тартылгандар	1690	1760
5	Токтотулган объектер	44	21

Айлана-чөйрөнү коргоо тармагындагы мамлекеттик саясаттын негиздери Кыргыз Республикасынын Коопсуздук кеңешинин 1997-жылдын 4-августундагы чечими менен жактырылган Экологиялык коопсуздук концепциясында түптөлүп, анда өткөөл мезгилдин экологиялык приоритеттери, атап айтканда жаратылышты коргоо мыйзамдарынын, айлана-чөйрөнү мамлекеттик контролдоонун жана экспертизалоонун, экономиканы экологиялаштыруунун, мониторингдөөнүн системасын түзүү маселелери аныкталган.¹[3]

Курчап турган чөйрө коргоо жана экологиялык коопсуздукту камсыз кылуу жагында жаңы мамлекеттик саясат төмөнкүлөргө багытталат:

- менчигинин түрүнө карабастан бардык экономикалык, социалдык жана экологиялык иш субъектеринин алардын экономикалык, социалдык жана экологиялык курамына бирдей көңүл бурууну караган туруктуу өнүгүүнү стратегиялык пландаштыруу системасына этап менен өтүүсү;

- пландаштырылып жаткан чарбалык жана башка өнүктүрүү долбоорлорунун курчап турган чөйрөгө тийгизген таасирине баа берүү аркылуу экономикалык өсүштө экологиялык залалдарды азайтуу;

- жаратылышты пайдалануудан акы алуу жана жаратылышты коргоо мыйзамын бузуунун кесепетинен курчап турган чөйрөгө келтирилген зыянын ордун толтуруу;

- экологиялык маалыматтын жеткиликтүүлүгү жана ачыктыгы;

- курчап турган чөйрөнү коргоо жана жаратылышты сарамжалдуу пайдалануу маселелери боюнча чечимдерди кабыл алууга улуттук, ошондой эле жергиликтүү деңгээлде бардык таламдаш топтордун катышуусу.

Курчап турган чөйрөнү коргоо жана экологиялык коопсуздукту камсыз кылуу боюнча мамлекеттик саясатты жүзөгө ашыруунун негизги милдеттери болуп төмөнкүлөр саналат:

- жаратылышты коргоо мыйзамдарын жана экологиялык жактан коопсуз жаңы технологияларды колдонуу үчүн жагымдуу шарттарды түзүү жана "жашыл" инвестицияларды тартуу жана климаттын өзгөрүшүнө жатыгуу үчүн жаратылышты пайдалануунун экономикалык механизмдерин өркүндөтүү;

- пландаштырылып жаткан жана башка өнүктүрүү долбоорлорунун курчап турган чөйрөгө тийгизген таасирине баа берүүнү камсыз кылуу;

- курчап турган чөйрөнүн булгануу параметрлерин эсепке алуу жана отчеттуулук системасын өркүндөтүү;

¹ Кыргыз Республикасынын экологиялык коопсуздукунун Концепциясы. Кыргыз Республикасынын Президентинин 2007-жылдын 23-ноябрындагы N 506 Жарлыгы менен бекитилген.

- салмактуу башкаруу чечимдерин кабыл алуу үчүн курчап турган чөйрөнү коргоо жана жаратылышты сарамжалдуу пайдалануу жагында контролдук кылуунун жана мониторинг жүргүзүүнүн туруктуу системасын түзүү;

- жашыл технологияларды: жашыл салыктар, бажы алымдары, жашыл сатып алуулар, жашыл инвестициялар аркылуу алга илгерилетүү үчүн финансылык жаңы аспаптарын киргизүү;

- курчап турган чөйрөнүн абалына жана экологиялык коопсуздукка мониторинг жүргүзүү жана баа берүү индикаторлорун киргизүү аркылуу алардын начарлашын жокко чыгарган кайра иштелип чыккан жаратылыш ресурстарын сарамжалдуу пайдалануу;

- энергетикалык натыйжалуулукту жогорулатуу жана өзгөчө жылуулук жана электр энергиясынын коромжулугун азайтуу жана энергиянын кайра иштелип чыккан булактарын алга илгерилетүү;

- "жашыл" жумушчу орундарын түзүүгө багытталган экономика секторун мамлекеттик колдоо.

Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Курчап турган чөйрөнү коргоо жана токой чарбасы мамлекеттик агенттигинин Курчап турган чөйрөнү коргоо жана экологиялык коопсуздук чөйрөсүндө мамлекеттик жөнгө салуу борбору бар. Борбордун максаты болуп экологиялык коопсуздукту камсыз кылуу үчүн көмөктөшүү болуп саналат жана Кыргыз Республикасынын жарандарынын ден соолугу үчүн жагымдуу болгон курчап турган чөйрө боюнча конституциялык укуктарын иш жүзүнө ашыруу эсептелет[4].

Борбордун милдеттери болуп төмөнкүлөр саналат:

- курчап турган чөйрөнү коргоо жана жаратылыш ресурстарын пайдалануу жаатында саясатты жана жөнгө салууну, ошондой эле жаратылыш компоненттеринин жана ресурстарынын абалын баалоону, эсепке алууну иш жүзүнө ашырууга катышуу;

- Кыргыз Республикасынын курчап турган чөйрөнү коргоо, экологиялык коопсуздук, экологиялык милдеттерди чечүүдө эл аралык инвестициялык жана гранттык жардамды тартуу жаатында эл аралык кызматташуусун өнүктүрүү жана белгилөө.

Тармактык саясатты иштеп чыгуу чөйрөсүндө Борбор төмөндөгүдөй функцияларды ишке ашырат:

- курчап турган чөйрөнү коргоо жана жаратылышты сарамжалдуу пайдалануу, токой жана аңчылык чарбасын өнүктүрүү боюнча иш чараларды комплекстүү башкаруунун мамлекеттик саясатын өркүндөтүү жана жүзөгө ашыруу боюнча сунуштарды киргизет;

- курчап турган чөйрөнү коргоо жана жаратылышты сарамжалдуу пайдалануу, токой жана аңчылык чарбасын өнүктүрүү жаатындагы ченемдик укуктук актылардын долбоорлорун иштеп чыгууга катышат;

- Кыргыз Республикасынын экологиялык коопсуздугун камсыз кылуу үчүн курчап турган

чөйрөнү коргоо жаатында (жөнгө салуучу, укуктук-ченемдик жана институционалдык) жагынан дарамет күчтү жогорулатууга катышат;

- экологиялык коопсуздукту камсыз кылуу боюнча аракеттердин артыкчылык берилүүчү багыттарын аныктайт;

- курчап турган чөйрөнү коргоону жөнгө салуунун механизмдерин жакшыртууну иштеп чыгат (анын ичинде химиялык, биологиялык жана радиациялык коопсуздук);

- экологиялык коопсуздукту камсыз кылуу жаатында улуттук жана аймактык программаларды иштеп чыгууда, кабыл алууда жана иш жүзүнө ашырууда катышат (анын ичинде химиялык, биологиялык жана радиациялык коопсуздук);

- химиялык, биологиялык, радиациялык коопсуздукту камсыз кылуу тармагында эл аралык кызматташууну ишке ашырууга, эл аралык келишимдердеги милдеттемелерди аткарууга катышат;

- маалыматтарды чогултат, экологиялык коопсуздуктун абалын жана аны камсыз кылуунун анализин жүргүзөт жана сунуш берет;

- Бириккен Улуттар Уюмунун (БУУ) глобалдуу экологиялык конвенцияларын жана Кыргыз Республикасы катышуучу болуп эсептелген, мыйзам менен бекитилген тартипте күчүнө кирген, курчап турган чөйрөнү коргоо маселелери боюнча башка эл аралык келишимдерди жүзөгө ашырууга катышат;

- Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына ылайык, өзүнүн компетенциясынын чегинде, Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында белгиленген тартипте республиканын экологиялык абалын жакшыртуу боюнча маселелерин чечүү багытында эл аралык инвестициялык жана гранттык жардамдарды тартууну ишке ашырат;

- экологиялык курч кырдаалдын оорлоп кетпестигин алдын алуу мүмкүнчүлүгүн табуу жана экологиялык коопсуздук булактарынын таасирин басаңдатуу максатында экологиялык кырдаалдардын өнүгүүсүнүн болжолун иштеп чыгууга Кыргыз Республикасынын мыйзамдары менен белгиленген тартипте катышат;

- Кыргыз Республикасындагы радиоактивдүү, уулуу жана химиялык заттарды коопсуздук менен башкарууга стратегиялык мамиле кылуу боюнча сунуштарды иштеп чыгууга катышат;

- жаратылышты пайдалануунун экономикалык механизмдерин, биотүрдүүлүктү сактоону жана жаратылыш ресурстарын сарамжалдуу пайдаланууну, жаныбарлар дүйнөсүн жана өсүмдүктөр дүйнөсүн, анын ичинде токойду коргоо жана пайдаланууну иштеп чыгууга катышат;

- калдыктардын пайда болушунун ченемдерин жана аларды жайгаштыруу боюнча лимиттерди иштеп чыгуу жана бекитүү, калдыктардын пайда болушу, аларды пайдалануу, зыянсыздандыруу, жайгаштыруу боюнча, анын ичинде радиоактивдүү калдыктар тууралуу отчетторун берүү жана аны контролдоо тартибин иштеп чыгуу боюнча

сунуштарды киргизет (статистикалык отчеттордон тышкары);

- калдыктарды жайгаштыруу объектилеринин жеке менчик ээлери, же калдыктарды жайгаштыруу объектилерине ээлик кылган же пайдаланган жактар тарабынан белгиленген тартипте калдыктар жайгашкан, анын ичинде радиоактивдүү калдыктар жайгашкан объектилеринин аймагында курчап турган чөйрөнүн абалына мониторинг жүргүзүү боюнча сунуштарын киргизет;

- курчап турган чөйрөгө тийгизген таасирин баалоо материалдарына тиешелүү талаптарды иштеп чыгууга катышат;

- республикалык, аймактык жана мамлекеттер аралык экологиялык маалымат системасынын алкагындагы экологиялык маалыматтарды жыйноого жана алмашууга катышат.

Колдонулган булактар:

1. 2013-2017-жылдардын мезгилине Кыргыз Республикасын туруктуу өнүктүрүүнүн Улуттук Стратегиясы (Кыргыз Республикасынын Президентинин 2013-жылдын 21-январындагы N 11 [Жарлыгы](#) менен бекитилген. КР Президентинин 2013-жылдын 27-сентябрындагы ПЖ N 194 [Жарлыгынын](#) редакциясына ылайык)
2. 2015-жылдын Экологиялык коопсуздук башкармалыгынын отчету// Кыргыз Республикасынын өкмөтүнө караштуу экологиялык жана техникалык коопсуздук боюнча мамлекеттик инспекциясы
3. Кыргыз Республикасынын экологиялык коопсуздугунун Концепциясы. Кыргыз Республикасынын Президентинин 2007-жылдын 23-ноябрындагы N 506 Жарлыгы менен бекитилген
4. Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Курчап турган чөйрөнү коргоо жана токой чарбасы мамлекеттик агенттигинин Курчап турган чөйрөнү коргоо жана экологиялык коопсуздук чөйрөсүндө мамлекеттик жөнгө салуу борбору жөнүндө ЖОБО. Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2012-жылдын 2-августундагы N 536 токтому менен бекитилген.

Рецензент: к.ю.н., доцент Сабырова К.Ж.